

BEVRIJDINGS OMNIBUS

JOHANNE A. VAN ARCHEM
& INA VAN DER BEEK

De een koestert zestig jaar
later nog haar verdriet,
de ander zet de schouders
eronder: deze twee romans
laten zien dat iedereen
anders omgaat met de
gevolgen van de oorlog

Bevrijdingsomnibus

Brokstukken van een verleden

Johanne A. van Archem

Alleen verder

Ina van der Beek

Uitgeverij Zomer & Keuning

1

Sanne van Velde keek op toen de vraag gesteld werd of ze die avond nog iets bijzonders had. ‘Eh... ja,’ zei ze toen langzaam en streek haar halflange rode haar naar achteren. Ze draaide zich even om. Het was rustig in de apotheek, de meeste patiënten die voor medicijnen kwamen waren al geweest, het liep naar halfeen, het was bijna lunchtijd.

‘Waarom vraag je dat?’ vroeg ze.

‘Misschien heb je zin om vanavond, meteen na het werk, mee te gaan stappen?’

Sanne glimlachte. Ze deed het wel vaker na werktijd. Even een terrasje pikken, zoals ze dat noemden. De hele dag waren ze druk bezig in de apotheek waar Sanne werkte als hoofdassistente. Ze was bijna de oudste en zeker de meest ervaren kracht achter de smetteloze balie van de apotheek, dicht bij het centrum van de stad.

‘Jammer, maar ik kan niet,’ verzuchtte ze.

‘De meesten gaan mee,’ probeerde de ander nog.

Sanne knikte. ‘Ik had graag gewild, maar ik heb beloofd mijn grootmoeder op te zoeken.’

De ander knikte begrijpend. Sannes grootmoeder leefde nog, ze was een eindje in de tachtig en woonde in een verzorgingstehuis. Dat ging voor, dacht ze. ‘Ik wou dat ik mijn grootmoeder nog kon opzoeken. Ik heb mijn grootmoeder van moederszijde nooit gekend. Mijn andere grootmoeder is jaren geleden al overleden. Weet je dat ik haar soms nog mis, al ben ik zelf al getrouwd? Het was zo’n fijn mens.’

Sanne legde het recept naast de computer neer om ingeboekt te worden. ‘Ik heb mijn grootouders van vaders kant ook nooit gekend. Die waren al overleden voor mijn ouders getrouwd waren.’ Ze zweeg.

Haar collega vroeg niet verder. Ze kende Sannes omstandigheden. Sannes grootmoeder werd niet zo vaak bezocht door de familie. Moeder Van Velde was een uitzondering, die ging elke week een keer op bezoek bij de

oude mevrouw Beekman, zoals Sanne haar eigen grootmoeder soms noemde.

Ze keek haar collega na, die wegdrentelde. Ik was liever met jullie meegegaan, maar ik heb het beloofd.

Ze had net de avond tevoren te horen gekregen dat het weer eens tijd werd om een bezoek af te leggen in het verzorgingstehuis.

Moeder had gelijk, ze was er al wekenlang niet geweest.

Zo leuk was het niet om oma op te zoeken, daar draaide niemand omheen.

Sanne had geen oma die met de kleinkinderen had opgetrokken. Ze kon jaloers kijken naar de oudere vrouwen die stralend achter de wandelwagen liepen met hun kleinkind, glimmend van trots en liefde, die vertelden over de eerste stapjes, de woordjes, de schitterende opmerkingen van de peuters.

Moeder Jetta had vaak genoeg verteld dat oma nooit bereid was op te passen op de kleinkinderen. ‘Het zijn de jouwe. Ik heb vroeger nooit oppas gevraagd. Ik heb het altijd zelf opgeknapt.’

Ach ja, oma.

Oma Beekman kreeg weinig bezoek, dat was alom bekend. Haar zusters en zwagers waren te oud, woonden niet in de omgeving of waren al overleden. Oma verkondigde al jarenlang dat iedereen haar altijd in de steek had gelaten.

Waarschijnlijk had oma nooit vrienden of bekenden gehad, zei Sanne vroeger al. Oma was een verbitterde vrouw, die weinig of niets kon waarderen van de goede zaken van het leven. Iedereen had het altijd beter dan zij en zij had nog wel zoveel moeten opofferen voor iedereen.

Sanne was dol op oma’s enige zuster, maar die kwam ook zelden bij oma. Die tante was de oma geweest die ze node had gemist. Zij was de enige zuster die nog leefde en die nog redelijk ter been was, al woonde ze in Amsterdam.

Tante Hannie reisde het land nog door op haar oude renpas. ‘Nee, kind, aan je grootmoeder besteed ik mijn gratis reizen niet. Dat heeft weinig zin,’ had ze meer dan

eens berustend gezegd. ‘Je grootmoeder en ik liggen elkaar niet. Dat is nooit anders geweest. Dat zal ook nooit veranderen.’

Sannes herinneringen waren gekoppeld aan eindeloze zondagmiddagen aan een tafel met een kopje thee zonder koekje, want ‘in de oorlog had je helemaal niets’. Zelfs nu in de luxe jaren rond de eeuwwisseling klonk nog altijd die opmerking.

Oma was met de jaren niet milder geworden. Zeker niet sinds ze was verhuisd naar een verzorgingstehuis. Als iemand op bezoek kwam, troonde oma stevast achter de tafel met een strak gezicht. ‘Nee, kind, ik zet geen thee voor mezelf. Ik drink thee om drie uur in de grote zaal. Als je toch wat wilt hebben, pak dan maar een glas en zwengel er een zakje door. Ik hoef niets.’

Ze keek haar bezoek regelmatig de deur uit, zei Sanne meer dan eens.

Ze had zich als kind vaak verzet tegen die verplichte bezoeken. Toen ze te oud werd om volgzzaam mee te gaan, werd er geklaagd door oma. Waar bleven de kleinkinderen? Ze had er maar twee, Sanne en haar broer Henk en die zag ze nooit. Vroeger wisten de kinderen wat dankbaarheid betekende. Tegenwoordig was er geen enkel respect meer voor ouderen.

Een zwakke poging van moeder om duidelijk te maken dat het niet altijd even leuk was bij oma, werd meteen de grond in geboord. Oma had een zwaar leven achter de rug; daarin was geen plaats voor gezelligheid.

En dan volgde haar levensloop in drie regels: ze was jong weduwe geworden, ze had het nooit breed gehad, ze was altijd aangewezen op anderen en dat terwijl haar man zijn leven had gegeven voor het vaderland, maar kende het vaderland enige dankbaarheid? Vergeet het maar.

Moeder was dan overwonnen en zweeg.

Moeder Jetta had geen prettige jeugdherinneringen, misschien lag daar de oorzaak dat moeder erg bitter uit de hoek kon komen. Haar klaagzang klonk al even bekend als die van oma: ze stond er altijd alleen voor. Vader was

altijd op pad. Vader Bert had zijn eigen zaak en in zijn vrije tijd zat hij graag te vissen. Zomers ging hij de Noordzee op om daar een paar dagen zijn hobby te beoefenen, als zijn werk het toeliet.

Sanne had al langere tijd gedacht dat het huwelijk van vader en moeder niet veel voorstelde, ze gingen beiden hun eigen gang. Die twee mensen waren toch lang geleden vol vertrouwen met elkaar begonnen? Of had dat iets met oma te maken, met een opvoeding die niet uitblonk in warmte en liefde?

Waarom was oma nooit hertrouwd, had Sanne vaak hardop gezegd tegen haar moeder. Ze was nog maar midden twintig toen opa stierf en zij zwanger achterbleef.

Moeder wist het niet. Over zoiets praatte ze niet met oma. De laatste keer dat Sanne die opmerking had gemaakt was ze vijftien jaar geweest. Een hopeloze puber met romantische neigingen en diepe dalen van neerslachtigheid.

Het antwoord had Sanne zelf gegeven: er zal zich niemand hebben aangediend om mee te trouwen. En dat verwonderde de toen opstandige puber niet. Oma was nogal een lekker iemand om mee getrouwd te zijn, vond ze.

Toen was haar voor het eerst opgevallen dat er een bittere trek om moeder Jetta's mond lag. Later had ze dat begrepen. Het huwelijk van haar ouders was niet echt gelukkig.

Eigenlijk waren die gedachten door de jaren heen niet veel veranderd. Sanne was nu eind twintig.

Oma wist perfect hoe ze iemand op afstand moest houden. Moeder kende dat spel inmiddels ook aardig.

Sanne ging zo nu en dan zuchtend op bezoek bij oma en zo langzamerhand ook zuchtend op bezoek bij moeder. Toen ze een jaar of vijf geleden zelfstandig was gaan wonen, werden de bezoeken ook minder. Vader kwam geregeld aanwippen bij zijn dochter, moeder maar zelden.

Ze haalde diep adem. Hou op met dat gezeur over je familie. Je weet wat die oude dame laatst zei: iedereen kent zijn narigheid, maar als iedereen zijn ellende op een grote

bult mocht gooien en er een ander pakje uit diende te halen, pakte hij zijn eigen narigheid weer op.

Er waren ergere dingen op de wereld dan een oma die zich zwaar bedrogen voelde door het leven en een moeder die daar het hare van mee had gekregen.

Ze ging vanavond naar oma, die werd tenslotte een dagje ouder, ze was dik in de tachtig. Hoe lang nog had oma tijd van leven?

‘Ik heb dienst tot sluitingstijd,’ zei ze tegen haar collega, terwijl ze haar mantel aantrok om te gaan lunchen. ‘Vanaf halfzes kan ik het alleen wel af, dan kunnen jullie lekker op tijd weg.’

‘Bedankt,’ zei de ander dankbaar.

Sanne liep naar buiten en ademde diep in. Ze wandelde langzaam naar haar woning. Dat deed ze vaak tussen de middag, ze had een uur de tijd en woonde op enkele minuten afstand van haar werk.

Moeder, dacht ze. Zie je niet wat je aan het doen bent? Hoe vader van je wegdrijft, hoe je Henk op afstand houdt? Het lijkt wel alsof je oma imiteert. Maar kan ik het je kwalijk nemen?

We hebben je teleurgesteld, Henk en ik. Dat zie ik elke keer als het woord werk valt. Je had Henk willen zien als een succesvolle arts of ingenieur, hij werd automonteur. Hij heeft goed zijn brood in de autofabriek, waar hij in de eindcontrole zit van de nieuwe vrachtwagens. Maar jij bent er niet tevreden mee.

Ik moest minimaal advocaat worden, het mocht ook nog dokter zijn. Ik heb een goede baan en ik ben er blij mee. Niet iedereen heeft de capaciteiten voor de universiteit. Ik mag het werk graag doen, al wordt het beroep al sinds jaar en dag uitgekleed tot het verpakken van kant-en-klare medicijnen in kleinere doosjes.

Ze zuchtte diep en hoorde een jolige, onbekende stem zeggen: ‘Zorgen, meid? Kom op, de zon schijnt.’

Ze schrok ervan en zag een oudere man vrolijk naar haar lachen. Ze kende hem niet, maar lachte terug.

‘U hebt groot gelijk,’ zei ze en dwong zichzelf tot andere

gedachten. Vanavond ging ze naar oma en daarna kon ze genoeg prakkiseren over de dingen zoals ze gingen, zoals een oud rijmpje zei.

Vroeg in de avond liep ze naar de ingang van de verzorgingsflat. Sanne was moe, ze had een lange dag achter de rug en ze had liever op een terras gezeten met haar collega's dan hier te lopen.

Sanne was alleenstaand en dat leven beviel haar goed. Ze verdiende haar eigen geld en had een uitgebreide kennissenkring.

'We leven niet meer in de jaren dat je geen bestaan had als oude vrijster,' zei ze gedecideerd. 'Ik vind het prima zo.'

Zij was bevoorrecht, wist ze. Ze had een leuke flat in Zwolle, midden in het oude centrum van de stad, in een oud pakhuis dat was verbouwd tot een reeks appartementen.

Broer Henk was getrouwd en woonde in een dorp vlak in de buurt. Bij haar broer en zijn vrolijke vrouw Rinie kwam ze geregeld binnenvallen.

Op naar kamer 36, dacht ze berustend, terwijl ze de trap opwipte. Eerste verdieping recht tegenover de trap.

Ze tikte kort op de deur en opende die. Het 'dag oma' bestierf haar op de lippen. Ze keek in het gezicht van een onbekende man. Meteen zag ze dat de hele kamer was veranderd. Er stonden heel andere meubels, ze zag een boekenkast vol boeken en een kleine televisie. Niet het grote toestel dat oma tegen de muur had staan.

'Sorry,' zei ze verschrikt en verliet haastig de kamer. Was ze diep in gedachten de verkeerde kamer binnengestapt?

Ze keek naar het nummer. Nee, het was nummer 36. Wat was er aan de hand?

Met enkele stappen was ze de trap af en liep naar de receptie.

Ze zag een oudere vrouw zitten aan een bureau en tikte tegen het raam. De vrouw kwam bereidwillig naar de balie. Sanne vroeg naar mevrouw Beekman, die woonde toch in kamer 36?

De vrouw keek even geschrokken. ‘Mevrouw Beekman?’ vroeg ze toen nadrukkelijk. Sanne knikte.

‘U bent familie?’

Ze fronste de wenkbrauwen. Waarom die vragen? ‘Ja?’ zei ze argwanend. ‘Het is mijn grootmoeder.’

De vrouw ging even zitten. ‘Uw ouders leven nog?’

‘Ja, natuurlijk, waarom vraagt u dat?’

‘Er komt weinig bezoek bij mevrouw Beekman.’

‘Onzin, mijn moeder komt elke week,’ zei ze strak.

De vrouw keek haar zwijgend aan. Toen zei ze kalm: ‘Er is zeker al in geen vier weken enig bezoek geweest bij mevrouw Beekman. We hebben het opgegeven telefoonnummer gebeld, maar er werd niet opgenomen. Zijn uw ouders misschien met vakantie voor langere tijd?’

Sanne fronste haar wenkbrauwen. Vader was niet thuis, die zat op zijn kantoor met uitzicht op de gracht. Moeder was ook regelmatig weg. Ze deed vrijwilligerswerk.

‘Zijn er problemen?’ vroeg Sanne toen kalm. Het zou haar niet verwonderen. Oma was soms ronduit lastig. Als ze iets vroeg, dan moest het ook meteen gebeuren. De middagmaaltijd moest om twaalf uur klaarstaan. Werd het vijf over twaalf dan werd er al driftig geprotesteerd. Koffie om tien uur in de grote zaal, was er dan nog geen koffie geschonken, dan verliet oma met een strak gezicht demonstratief de zaal en dat gebeurde drie keer in de week. De verzorgsters en verpleegsters van het tehuis rekenden mevrouw Beekman niet tot hun favorieten.

Ze kenden de oude dame en haar klaagzang klonk altijd hetzelfde. Zij had hard meegewerkt aan de opbouw van het land na de oorlog en als dank kon ze nog geen kopje koffie op tijd krijgen.

‘Ik weet dat ze soms een beetje moeilijk is,’ probeerde Sanne.

De vrouw maakte een afwerend gebaar. ‘Moeilijke mensen zijn geen probleem, mevrouw. Daar zijn we aan gewend, daar redden wij ons prima mee. En dat er weinig bezoek komt is ook een verschijnsel dat we vaker meemaken. Druk, druk, druk, nietwaar? Nee, er is iets anders.

Hebt u even tijd om binnen te komen?’ Ze maakte een gebaar naar een kamertje naast de receptie.

Sanne volgde haar verwonderd. Dit was haar nooit eerder gebeurd.

De deur werd gesloten en de vrouw stak haar de hand toe. ‘Ik ben hoofd van de interne verzorging. Mijn naam is Els Mollink.’

Sanne mompelde haar naam en ging zitten tegenover de vrouw.

‘Uw grootmoeder heeft zich bijzonder onheus gedragen tegenover een man, die hier ongeveer drie weken geleden is komen wonen. Ze beledigde hem constant als hij in de grote zaal verscheen, noemde hem een NSB-er en ze pressteerde het zelfs om de zoon van deze man, die nota bene politiemans is, uit te schelden. Ik wil het woord niet eens herhalen. Het was werkelijk schaamteloos.’

Sannes mond viel open. Oma mocht dan een lastig figuur zijn en niet aangenaam in de omgang, maar ze was niet iemand die in het openbaar liep te schelden. Dat had zij niet nodig, haar scherpe tong deed de meeste mensen meteen zwijgen.

‘Ik snap er niets van,’ zei Sanne verbijsterd. ‘Ze is emotioneel als de oorlog van ’40-’45 ter sprake komt. Mijn grootvader is namelijk omgekomen als verzetsman, gefusilleerd in maart 1945.’

De vrouw knikte kort. ‘Dat is maar al te bekend, mevrouw. Mijn excuses dat ik het zo plompverloren zeg. Zo ongeveer het eerste wat ze vertelt aan nieuwkomers is dat haar man een oorlogsheld is, dat hij is doodgeschoten en dat iedereen daarom rekening met haar moet houden.’

Het klonk cynisch. Het personeel zou de woorden uit het hoofd kennen. Sanne zweeg.

‘Maar ze heeft zich nooit zo misdragen als de laatste paar weken. De man in kwestie durft amper uit zijn kamer te komen, hij praat zelfs over vertrekken. De man komt uit Twente, hij is hier komen wonen omdat zijn zoon in Zwolle woont en werkt. Zijn vrouw is onlangs overleden en hij kan niet goed voor zichzelf zorgen. Wij krijgen er

niet uit wat uw grootmoeder tegen hem heeft en waar ze hem van kent, behalve dan dat ze hem een NSB'er noemt.'

Sanne haalde hulpeloos de schouders op. 'Mevrouw, ik kan alleen maar zeggen dat deze hele zaak mij absurd voorkomt. Wie is die meneer?'

'De man in kwestie is een alleraardigste oude heer. Zijn zoon komt vrijwel alle dagen op bezoek en ook hij is een zeer correcte man. Ik weet weinig van de oorlog af, maar een zoon van een NSB-er zal het niet gauw tot hoofdinspecteur bij de politie schoppen, zelfs zoveel jaren na de oorlog nog niet. Geloof maar dat ze bij de politie je antecedenten tot en met napluizen. Dat weet ik, mijn vader was ook politiemann.' De vrouw keek stroef naar Sanne. 'Nee, mevrouw, uw grootmoeder was zonder meer onheus. We hebben haar daarom overgeplaatst naar een andere verdieping van het tehuis, zodat ze elkaar niet meer tegenkomen. Ook is haar de toegang tot de grote zaal voorlopig ontzegd.'

Sanne slikte iets weg. 'Ik begrijp er niets van. Ze is dus overgeplaatst?'

'Ja, op verzoek van meerdere bewoners trouwens. Het spijt me dat ik het zeggen moet, maar ze is niet gezien in het tehuis.'

'Hebt u met haar gepraat?'

'Meer dan eens, we hebben zelfs dreigende taal gesproken, maar het helpt allemaal niets. We hebben geprobeerd met de familie te overleggen, maar wij konden niemand bereiken. Daarom heeft de verhuizing zonder inspraak van de familie plaatsgehad. Uw grootmoeder zit nu op kamer 75, helemaal achter in de gang op de bovenste verdieping. Ze is het bepaald niet eens met die verhuizing.'

Dat geloofde Sanne graag. 'Ik zal proberen met haar te praten. Wie weet krijg ik eruit wat haar bezielt en wat ze tegen die man heeft. Ik heb haar nog nooit over een NSB-er gehoord.'

Nog wat beduusd liep ze naar de lift om naar de bovenste verdieping te gaan.

TWEE ROMANS OVER DE GEVOLGEN VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG

De eerste roman in deze bundel is *Brokstukken van een verleden* door **Johanne A. van Archem**. Deze gaat over Sanne, wier oma – weduwe van een verzetsheld – een bijzonder lastig mens is. Ze beroept zich steeds op de ellende die ze als jonge vrouw heeft meegemaakt, maar ondertussen veroorzaakt ze allerhande problemen.

Een andere bewoner in het verzorgingshuis waar ze woont, wordt door Sannes oma onheus bejegend. Als Sanne haar verontschuldiging aan biedt aan de familie van die bewoner, komt ze erachter dat haar oma veel verzwegen heeft.

De tweede roman is *Alleen verder* van **Ina van der Beek**. Wanneer de Joodse onderduikers Sam en Hannah Cohen verraden worden, wordt ook Clasiens man Hans de Groot opgepakt. Zij blijft met haar kinderen alleen achter. Na de oorlog keren noch Sam en Hannah, noch haar man Hans terug. Clasiën beseft dat ze zelf de touwtjes in handen moet nemen om het hoofd boven water te houden.

Ze begint een pension met de naam 'Geluk', een naam die een diepe behoefte binnenin haar uitdrukt. Ze wil in eerste instantie mannen weren uit haar pension, bang voor wat dat met haar hart zal doen. Maar dat blijkt ondanks alles niet volledig verstaend.

Z&K

